

АДВОКАТСЬКА ТАЄМНИЦЯ: ПРАВОВІ ГАРАНТІЇ ТА МЕЖІ ЗАХИСТУ

Адвокатська таємниця є одним із фундаментальних принципів адвокатської діяльності та найважливішою гарантією права особи на правову допомогу. Без надійного захисту конфіденційності між адвокатом і клієнтом неможливо забезпечити реальну правову допомогу, а відтак — і реалізацію права на справедливий суд [11]. Порухення цього принципу підриває не лише довіру до адвокатури, але й ставить під загрозу права людини в цілому.

У сучасних умовах стрімкого зростання обсягів цифрових комунікацій і розширення можливостей держави у сфері збору інформації питання забезпечення адвокатської таємниці набуває особливої актуальності. Проблема меж і гарантій її захисту залишається дискусійною як у теоретичному, так і в практичному вимірі.

Відповідно до статті 22 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» [2], адвокатською таємницею є будь-яка інформація, що стала відома адвокату, його помічнику, стажисту або особам, які перебувають у трудових відносинах з адвокатом, про клієнта, а також питання, з яких клієнт звертався до адвоката, зміст порад, консультацій і роз'яснень, складені адвокатом документи, інформація на електронних носіях та інші відомості, одержані під час здійснення адвокатської діяльності. Інформація або документи можуть втратити статус адвокатської таємниці виключно за письмовою заявою самого клієнта [2, ст. 22].

Обов'язок зберігати адвокатську таємницю поширюється не лише на адвоката, а й на його помічників, стажистів, працівників адвокатського бюро та об'єднання, а також осіб, щодо яких право на заняття адвокатською діяльністю припинено або зупинено. Усі вони зобов'язані забезпечити умови,

що унеможлиблюють доступ сторонніх осіб до відповідної інформації або її розголошення [2, ст. 23].

За змістом адвокатська таємниця охоплює: відомості про особу клієнта та факт звернення до адвоката; предмет і характер юридичної допомоги; зміст консультацій, правових позицій і процесуальних стратегій; документи, підготовлені адвокатом або передані йому клієнтом; будь-яку іншу інформацію, пов'язану зі здійсненням захисту чи представництва. Конфіденційність є засадничим принципом адвокатської діяльності, закріпленим у Правилах адвокатської етики [3, ст. 10].

Правова база охорони адвокатської таємниці в Україні є багаторівневою і включає міжнародно-правові акти, конституційні норми, спеціальне законодавство та галузеві кодифіковані акти.

На міжнародному рівні ключовою є стаття 22 Основних положень про роль адвокатів (прийнятих Конгресом ООН у 1990 році) [1], яка зобов'язує держави гарантувати збереження конфіденційності відносин між адвокатами та їх клієнтами, у тому числі захист від перехоплення кореспонденції та обшуків.

Конституція України у статті 32 [4] гарантує кожному право на невтручання в особисте і сімейне життя, а також забороняє збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації без згоди особи. Ці конституційні приписи становлять найвищу законодавчу основу для захисту адвокатської таємниці.

Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» є основним спеціальним актом у цій сфері. Стаття 20 Закону [2] закріплює право адвоката на збереження адвокатської таємниці та забороняє будь-кому вимагати від адвоката та пов'язаних з ним осіб відомостей, що її становлять. Стаття 23 [2] встановлює заборону допитувати їх як свідків щодо обставин, які стали відомими у зв'язку зі здійсненням адвокатської діяльності.

Правила адвокатської етики [3] розвивають ці положення: стаття 10 закріплює конфіденційність як засадничий принцип; статті 22, 25 і 26

деталізують зміст обов'язку дотримання таємниці та встановлюють вимоги до роботи з конфіденційними матеріалами.

Кримінальний процесуальний кодекс України у статтях 42, 46 і 65 закріплює право підозрюваного та обвинуваченого на конфіденційне спілкування із захисником, встановлює заборону допиту адвоката як свідка щодо обставин, які стали йому відомі у зв'язку із захистом клієнта [5]. Цивільний процесуальний кодекс у статті 7 [6] містить аналогічні норми щодо заборони розкриття адвокатської таємниці в цивільному судочинстві. Кодекс адміністративного судочинства також [7] поширює такий захист на адміністративні провадження. Кримінально-виконавчий кодекс у статті 110 [8] гарантує засудженому право на конфіденційні побачення та листування з адвокатом без обмеження кількості та контролю з боку адміністрації установи. Кримінальний кодекс України у статтях 374 і 397 [9] встановлює кримінальну відповідальність за перешкоджання здійсненню захисту та порушення права на правову допомогу.

Попри широкий обсяг захисту адвокатської таємниці, правозастосовча практика та доктрина виробили низку виключень. Такі обмеження допустимі лише за умови дотримання принципів законності, пропорційності та необхідності в демократичному суспільстві.

По-перше, сам клієнт може звільнити адвоката від обов'язку зберігати таємницю шляхом подання письмової заяви [2, ст. 22]. Це відображає диспозитивний характер відносин між адвокатом і клієнтом та забезпечує пріоритет інтересів останнього.

По-друге, адвокат не може посилатися на таємницю для приховування власних протиправних дій. КК України у статті 397 [9] прямо передбачає, що перешкоджання законній діяльності захисника є злочином — а отже захист таємниці не може слугувати прикриттям зловживань.

По-третє, у сфері кримінального провадження КПК України [5] допускає проведення певних слідчих дій стосовно адвоката, однак виключно за ухвалою слідчого судді та з дотриманням суворих процесуальних гарантій.

У практиці застосування інституту адвокатської таємниці в Україні виявляється ряд системних проблем. Першою є недостатня ефективність механізму захисту від незаконних обшуків в адвокатських офісах: попри заборону, закріплену в статтях 21 і 23 ЗУ «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» [2], адвокати нерідко стикаються з вилученням робочих документів і електронних носіїв.

Другою проблемою є цифровий вимір адвокатської таємниці. Захист хмарних сховищ, зашифрованих месенджерів і електронної пошти від доступу правоохоронних органів не отримав належного законодавчого врегулювання, тоді як КПК України [5] оперує переважно традиційними формами доказів і носіїв інформації.

Третьою проблемою є колізія між адвокатською таємницею та вимогами фінансового моніторингу. Конституційна гарантія конфіденційності [4] вступає в суперечність з окремими обов'язками щодо звітності, що потребує законодавчого балансування цих інтересів.

Для вирішення зазначених проблем пропонується: розробити спеціальні норми щодо захисту цифрових комунікацій між адвокатом і клієнтом; законодавчо розмежувати обсяг обов'язку фінансового моніторингу для адвокатів.

Адвокатська таємниця є незамінним інститутом у системі гарантій права на захист і справедливий судовий розгляд. Її правова природа є комплексною: вона одночасно виступає привілеєм клієнта, обов'язком адвоката та засобом забезпечення публічного інтересу у функціонуванні незалежної адвокатури. Конституційне підґрунтя та спеціальне законодавство створюють розгалужену нормативну основу її захисту [10].

Галузеві кодифіковані акти — КПК, ЦПК, КАС, КВК та КК — формують процесуальний механізм реалізації цих гарантій у різних видах судочинства. Водночас ефективне застосування цих норм потребує вдосконалення механізмів контролю та адаптації до цифрового середовища.

Подальший розвиток цього інституту має бути спрямований на посилення реальних гарантій конфіденційності, а не лише їх декларативне закріплення, що є необхідною умовою розбудови правової держави та дієвої системи правосуддя.

Перелік використаних джерел:

1. Основні положення про роль адвокатів : прийнято Восьмим Конгресом ООН по запобіганню злочинам, Гавана, серп. – верес. 1990 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_835

2. Про адвокатуру та адвокатську діяльність : Закон України від 05.07.2012 № 5076-VI. Відомості Верховної Ради України. 2013. № 27. Ст. 282. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17>

3. Правила адвокатської етики : затв. Звітно-виборним з'їздом адвокатів України 15.02.2019 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/n0001891-17>

4. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>

5. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. Відомості Верховної Ради України. 2013. № 9–10, 11–12, 13. Ст. 88. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>

6. Цивільний процесуальний кодекс України : Закон України від 18.03.2004 № 1618-IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 40–42. Ст. 492. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15>

7. Кодекс адміністративного судочинства України : Закон України від 06.07.2005 № 2747-IV. Відомості Верховної Ради України. 2005. № 35–37. Ст. 446. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15>

8. Кримінально-виконавчий кодекс України : Закон України від 11.07.2003 № 1129-IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 3–4. Ст. 21. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1129-15>

9. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. Відомості Верховної Ради України. 2001. № 25–26. Ст. 131. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>

10. Чудик Н.О. Правовий статус адвоката в адміністративному судочинстві. *Актуальні проблеми правознавства*. 2016. № 2. С. 77-82

11. Чудик Н.О. Завдання та функції адвоката в адміністративному процесі. *Актуальні проблеми правознавства*. 2018. № 3. С. 34-39